17. HAFTA

Yerleşmelerin Fonksiyonları

17

11-15 Ocak 2027

ÖĞRENME ÇIKTISI · COĞ.10.4.2

Türkiye ve dünyadaki yerleşmeleri fonksiyonlarına göre sınıflandırabilme

Süreç bileşenleri

a) Türkiye ve dünyadaki yerleşmelerin fonksiyonları üzerinde etkili olan değişkenleri belirler.
b) Türkiye ve dünyadaki yerleşmelerin fonksiyonları üzerinde etkili olan değişkenleri ayrıştırır.
c) Türkiye ve dünyadaki yerleşmelerin fonksiyonları üzerinde etkili olan değişkenleri tasnif eder.
ç) Türkiye ve dünyadaki yerleşmeleri fonksiyonlarına göre etiketler.

Bugünün yolu

17. HAFTA

1 **Fonksiyon nedir?**

Tanım ve Şema 4.2 · s. 130

2 **On fonksiyon**

Örnek yerleşmeler · s. 130-132

3 **Değişim**

Adana ve Eskişehir · s. 132

4 **Balık kılçığı**

Grupla · s. 133

5 **Çalışma yaprağı**

ve sunu duyurusu · s. 134-136

Bir yerleşmeyi ayakta tutan nedir?

SINAV DEĞİL

Bir yerleşmede insanlar hangi işleri yapar, hangi hizmetler sunulur? Bu işler yerleşmenin var olmasını ve büyümesini nasıl sağlar?

Bir yerleşmeyi ayakta tutan nedir? — Örnek cevap

CEVAP

Bir yerleşmede insanlar hangi işleri yapar, hangi hizmetler sunulur? Bu işler yerleşmenin var olmasını ve büyümesini nasıl sağlar?

Örnek cevap

- Ekonomik işler: tarım, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm…
- Hizmetler: okul, hastane, belediye, kaymakamlık…
- Bu işler insanlara geçim ve hizmet sağlar; yerleşme bu sayede varlığını sürdürür ve büyür.

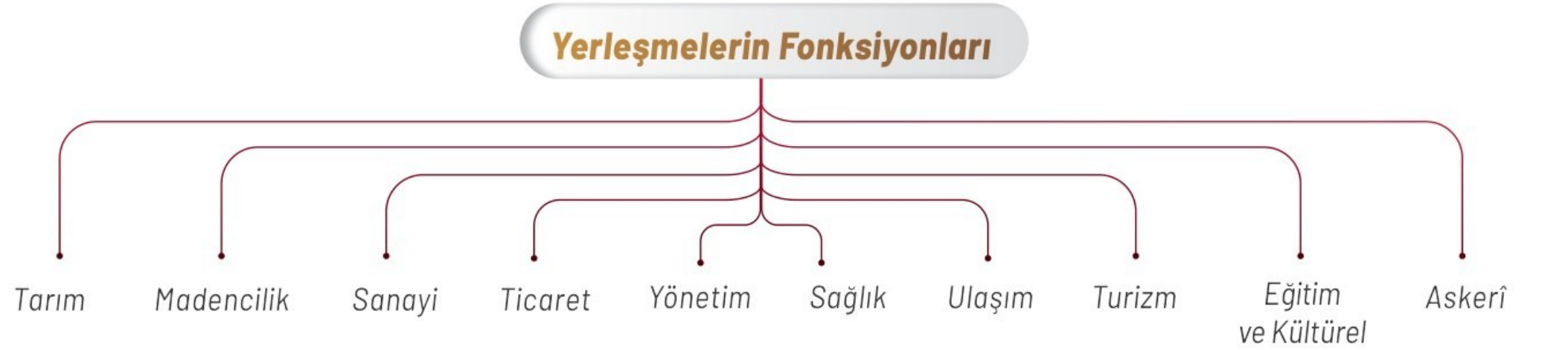
Kitap bunlara yerleşmenin fonksiyonları der (s. 130).

Yerleşmenin fonksiyonları

4.2

YERLEŞME FONKSİYONU

Herhangi bir yerleşmenin oluşmasını ve varlığını sürdürmesini sağlayan ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlı faktörler o yerleşmenin fonksiyonlarını ifade eder.

Şema 4.2: Fonksiyonlarına göre yerleşmeler

On fonksiyonu gruplandıralım

TASNİF

Şema 4.2'deki on fonksiyonu tanımdaki amaçlara göre gruplandırın: hangileri ekonomik, hangileri sosyal ve kültürel, hangileri yönetim ve güvenlikle ilgili?

On fonksiyonu gruplandıralım — Örnek cevap

CEVAP

Şema 4.2'deki on fonksiyonu tanımdaki amaçlara göre gruplandırın: hangileri ekonomik, hangileri sosyal ve kültürel, hangileri yönetim ve güvenlikle ilgili?

Örnek cevap

- Ekonomik: tarım, madencilik, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm
- Sosyal ve kültürel: eğitim ve kültürel, sağlık
- Yönetim ve güvenlik: yönetim, askerî

Gerekçeli farklı gruplamalar da doğrudur (ör. turizm hem ekonomik hem kültürel olabilir).

Fonksiyonlar (1): üretimden gelen

s. 130

Tarım

Tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık gibi birincil ekonomik faaliyetlerdir.

Örnek: Çarşamba (Samsun), Söke (Aydın), Salihli (Manisa), Lelystad (Hollanda)

Madencilik

Yerin üstündeki ve altındaki minerallerin (demir, bakır, mermer, kömür vb.) çıkarılması ve işletilmesi süreçleridir.

Örnek: Ereğli (Zonguldak), Afşin-Elbistan (Kahramanmaraş), Maden (Elâzığ), Essen (Almanya)

Sanayi

Ham madde ve ara malların atölye, fabrika gibi yerlerde bilgi, beceri ve teknolojiden yararlanılarak yeni ürüne dönüştürülmesi faaliyetleridir.

Örnek: Tuzla (İstanbul), Aliağa (İzmir), Gebze (Kocaeli), Gaziantep, Manchester (İngiltere)

Fonksiyonlar (2): ticaret, yönetim, sağlık

s. 131

Ticaret

Ekonomik kazanç elde etmek amacıyla ürünlerin alınıp satılması sürecini kapsayan faaliyetlerdir.

Örnek: Ataşehir (İstanbul), İnegöl (Bursa), New York (ABD), Hamburg (Almanya)

Yönetim

Ülkelerin yönetimiyle ilgili idare birimlerinde (meclis, bakanlıklar vb.) yürütülen idari işlerdir.

Genellikle başkentler: Ankara, Washington, Londra, Tokyo, Moskova

Sağlık

Toplumun sağlık düzeyini yükseltmek, geliştirmek ve sürdürebilmek amacıyla yapılan çalışmalardır.

Örnek: İstanbul, İzmir, Antalya, Adana, Ankara, Afyonkarahisar, Paris

Fonksiyonlar (3): ulaşım, turizm, eğitim-kültür, askerî

s. 132

Ulaşım

Ulaşım sistemleri yerleşmelerin gelişiminde önemli bir rol oynar.

Hava yolu İstanbul · deniz yolu İzmir, Mersin · demir yolu Eskişehir · kara yolu Ankara, Konya

Turizm

İnsanların dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla bir yerden başka bir yere turist olarak yapmış oldukları faaliyetlerdir.

Örnek: Çeşme (İzmir), Bodrum (Muğla), Kuşadası (Aydın), Kemer (Antalya), Roma

Eğitim ve kültürel

Dünya genelinde kabul gören üniversiteler gibi eğitim kurumları ile önemli merkezlerde yürütülen tarih, sanat ve kültür gibi faaliyetlerdir.

Örnek: Konya, İstanbul, Semerkand-Buhara, Oxford

Askerî

Askerî tesisler ve yönetim merkezlerinde yürütülen faaliyetlerdir.

Örnek: Gölcük (Kocaeli), Foça (İzmir), Polatlı (Ankara), Brüksel

Görselden fonksiyona

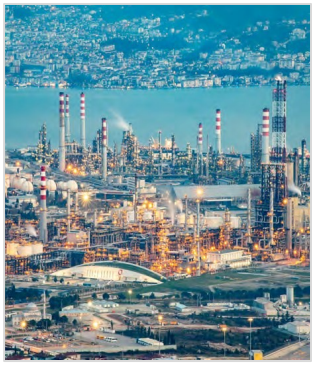
GÖRSEL OKUMA

A

A: .....

B

B: .....

C

C: .....

D

D: .....

E

E: .....

F

F: .....

G

G: .....

Görselden fonksiyona — Örnek cevap

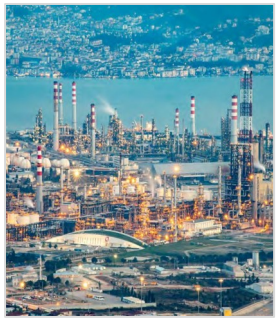
CEVAP

A

Madencilik
Gelişiminde madenciliğin etkili olduğu yerleşme örneği (Zonguldak)

B

Sanayi
Gelişiminde sanayi fonksiyonunun etkili olduğu yerleşme örneği (Körfez-Kocaeli)

C

Ticaret
İstanbul finans merkezi (Ataşehir-İstanbul)

D

Yönetim
Türkiye Büyük Millet Meclisi (Ankara)

E

Sağlık
Etlik Şehir Hastanesi (Ankara)

F

Turizm
Gelişiminde turizmin etkili olduğu yerleşme örneği (Kemer-Antalya)

G

Askerî
Askerî fonksiyonun öne çıktığı yerleşme örneği (Polatlı-Ankara)

Fonksiyonlar değişebilir

DEĞİŞİM

Yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişiminde belirleyici olan fonksiyonlar zaman içinde değişime uğrayabilir ya da bu fonksiyonlara yenileri eklenebilir.

Örneğin kuruluşunda tarım fonksiyonu ön planda olan bir yerleşmede işletmeye açılan bir maden işleme tesisi ya da turizm alanı yerleşmenin fonksiyonlarına yenilerinin eklenmesine neden olur.

Şehir yerleşmelerinde fonksiyonel çeşitlilik, kır yerleşmelerine göre daha fazladır.

Tarım + maden işleme tesisi → madencilik · tarım + turizm alanı → turizm

Adana: tarımdan çok fonksiyonlu şehre

ZAMAN ŞERİDİ

1	2	3	4
Tarım	**Sanayi**	**Ticaret**	**Çok fonksiyon**
Tarımsal faaliyetler ön planda	Küçük sanayi işletmeleri kuruldu → sanayi şehri	Nüfus arttı, ticari faaliyetler arttı → büyük il merkezi	Üniversiteler, sağlık tesisleri, ulaşım yolları

Kitap tarih vermez: şerit yalnız değişimin sırasını gösterir.

Hâkim fonksiyon: Eskişehir

HÂKİM

HÂKİM FONKSİYON

Fonksiyonlardan biri yerleşmenin gelişiminde diğerlerine göre daha baskın olabilir. Baskın olan bu fonksiyon, yerleşmenin gelişimine katkı sunan hâkim fonksiyon hâline gelmektedir.

Örneğin Eskişehir'deki üniversiteler ile turizm rekreasyon alanları, şehirde eğitim ve kültür fonksiyonunun diğerlerine göre hâkim fonksiyon olmasını sağlamıştır.

Eskişehir: demir yolu ulaşımı da var (s. 132) — ama hâkim fonksiyon eğitim ve kültür.

Bilgimizi Yoklayalım

YOKLAMA 5

Bir yerleşmenin gelişiminde diğerlerine göre daha baskın olan ve gelişimine katkı sunan fonksiyona ne ad verilir?

A Yönetim fonksiyonu

B Fonksiyonel çeşitlilik

C Hâkim fonksiyon

D Birincil ekonomik faaliyet

E Merkezî yönetim

Bilgimizi Yoklayalım — Cevap

YOKLAMA 5

Bir yerleşmenin gelişiminde diğerlerine göre daha baskın olan ve gelişimine katkı sunan fonksiyona ne ad verilir?

A Yönetim fonksiyonu

B Fonksiyonel çeşitlilik

C **Hâkim fonksiyon**

D Birincil ekonomik faaliyet

E Merkezî yönetim

Kitap s. 132: baskın olan bu fonksiyon, yerleşmenin gelişimine katkı sunan hâkim fonksiyon hâline gelir (örnek: Eskişehir'de eğitim ve kültür).

Etkinlik: Fonksiyonlarına Göre Yerleşmeler

GRUP · 40+40

Amaç *Yerleşmeleri gelişiminde etkili olan fonksiyonlara göre sınıflandırabilme*

Beceri *Program: sınıflandırma (KB2.5) · karşılaştırma (KB2.7) · iş birliği (SDB2.2)*

1. Adım	Yapılacak çalışma için sınıfta öğretmen rehberliğinde heterojen gruplar oluşturunuz.	**kurulu**
2. Adım	Grup arkadaşlarınızla Türkiye'den ya da dünyadan bir yerleşme belirleyip o yerleşmede öne çıkan fonksiyonların neler olduğunu tartışınız.	**5 dk**
3. Adım	Balık kılçığı: fonksiyonlar ve gerekçeleri (bir sonraki aşama)	**16 dk**
4. Adım	Paylaşım ve karşılaştırma tablosu	**8 dk**

Hangi grup hangi yerleşmeyi inceliyor?

8 GRUP

Grup	Yerleşme	Kitapta	Grubun notu
1	İstanbul	s. 130-132	
2	Ankara	s. 131-132	
3	İzmir	s. 130-132	
4	Konya	s. 132	
5	Paris	s. 131-132	
6	New York	s. 130-132	
7	Londra	s. 131-132	
8	Tokyo	s. 130-131	

Bilmediğimiz bilgiyi yazmayız: her fonksiyonun kaynağını (kitap sayfası) not ederiz.

Gruplara geçiş: balık kılçığı ekipleri

8 GRUP

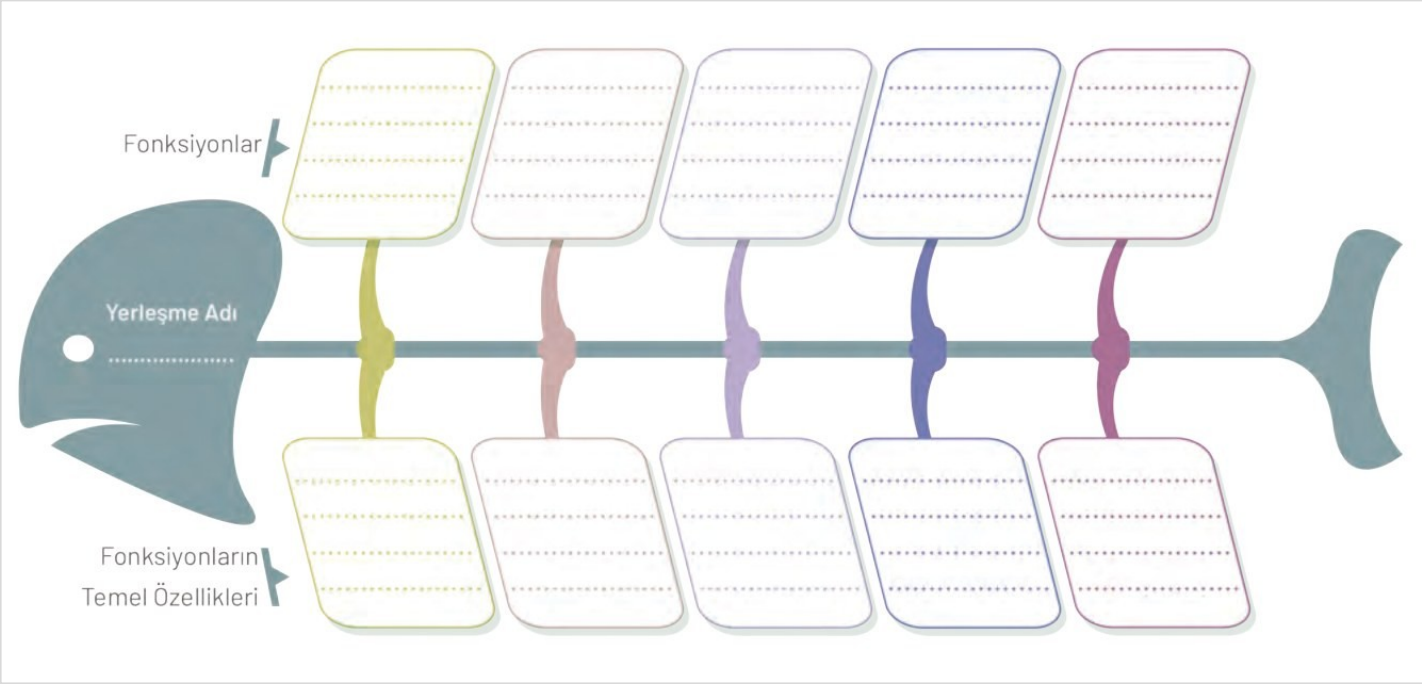
SÖZCÜ	YAZICI	ZAMAN VE MALZEME	HARİTA / VERİ OKUYUCU	KONTROLCÜ
Grubun cevabını sınıfla paylaşır.	Ortak cevabı yazar, tabloyu doldurur.	Süreyi izler, 2 dk kala uyarır; malzemeyi alır, teslim eder.	Haritayı, tabloyu ve grafiği okur, gösterir.	Yazımı, kaynağı ve doğruluğu denetler.

8 grup · 8 yerleşme · A3 kâğıda balık kılçığı

- Grupta “30 cm sesi” · söz hakkı isim kartıyla · farklı görüşlere saygı

Balık kılçığı tekniği (3. adım)

16 dk

Belirlediğiniz yerleşmenin fonksiyonları ile bu fonksiyonların öne çıkmasındaki gerekçeleri aşağıdaki balık kılçığı tekniği üzerinden gösteriniz.

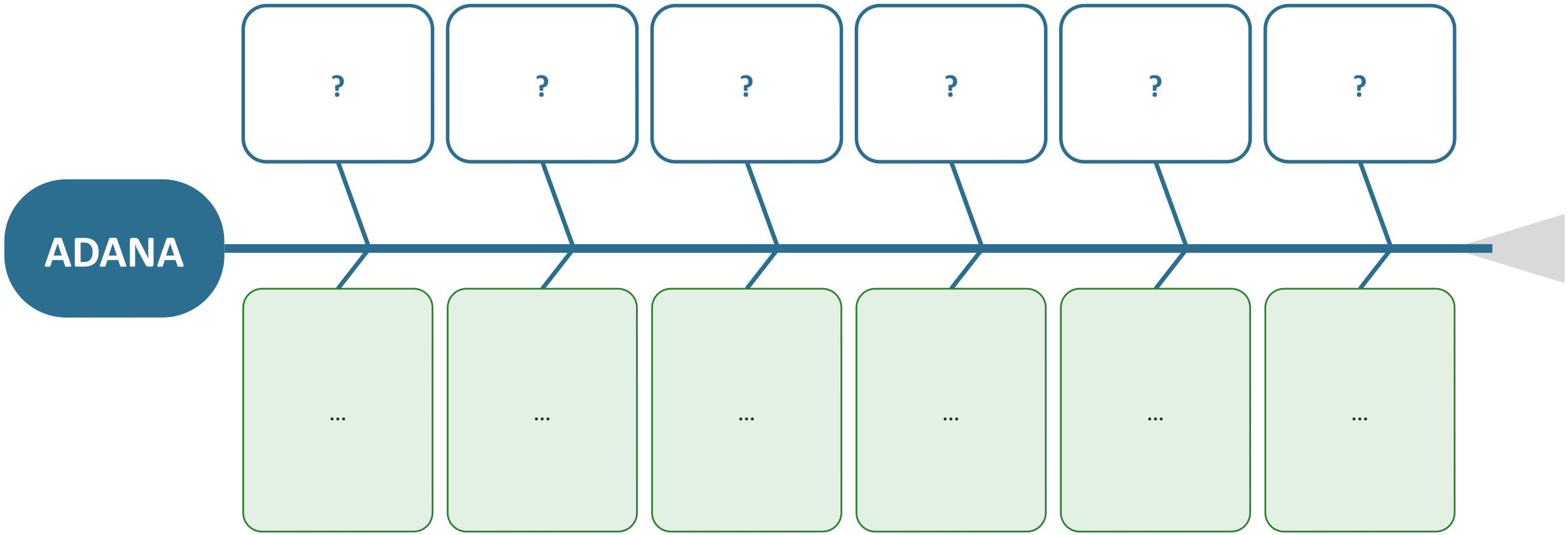
Kılçığa ne yazacağız?

- Baş: yerleşmenin adı
- Üstteki kutu: fonksiyon (tarım, sanayi…)
- Alttaki kutu: o fonksiyonun öne çıkma gerekçesi
- Her kutunun yanına kitap sayfası
- Hâkim fonksiyonu yıldızla işaretleyin

Örnek balık kılçığı: Adana

ÖRNEK

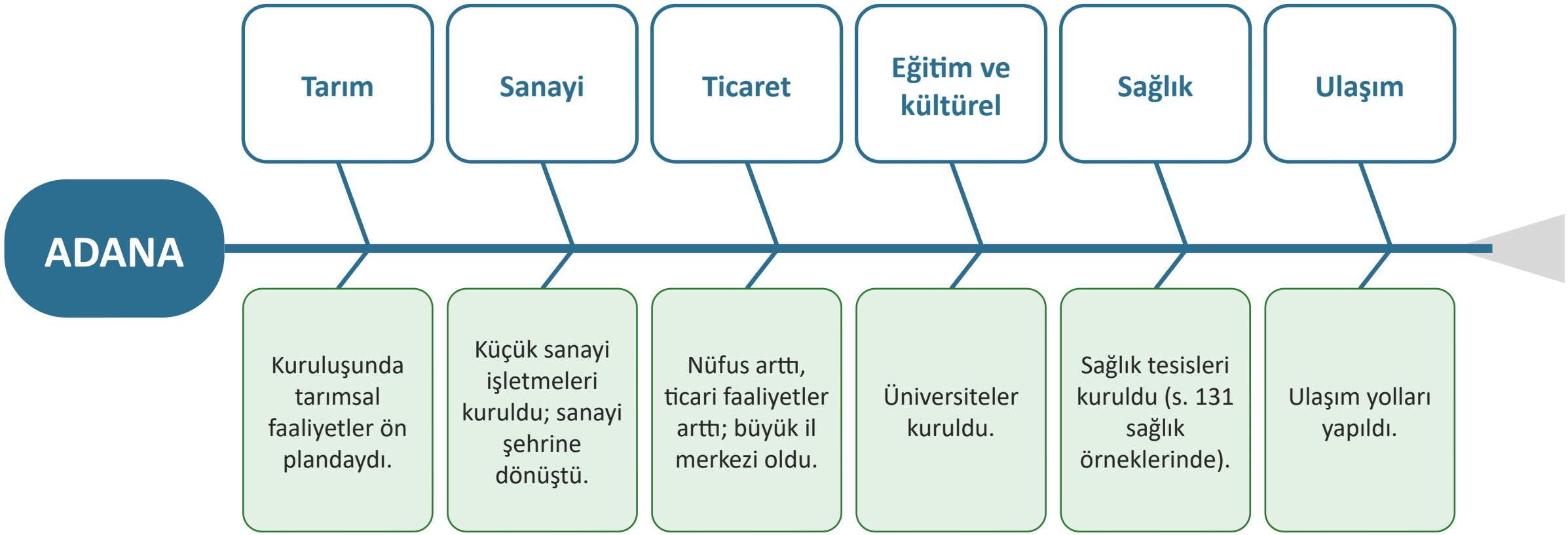
Kitabın Adana anlatımından fonksiyonlar ve gerekçeleri (s. 132)

Örnek balık kılçığı: Adana — Örnek cevap

CEVAP

Kitabın Adana anlatımından fonksiyonlar ve gerekçeleri (s. 132)

Paylaşım ve karşılaştırma tablosu (4. adım)

8 dk

Balık kılçığı tekniğiyle yaptığınız çalışmayı diğer gruplarla paylaşınız. Yapılan paylaşımlardan yararlanarak aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

YERLEŞME	FONKSİYONLAR									
	Tarım	Madencilik	Sanayi	Ticaret	Yönetim	Kültürel	Sağlık	Turizm	Ulaşım	Askerî

Karşılaştırma tablosu — Örnek cevap

CEVAP

Yerleşme	Tarım	Madencilik	Sanayi	Ticaret	Yönetim	Kültürel	Sağlık	Turizm	Ulaşım	Askerî
İstanbul			○	○		●	●		●	
Ankara					●		●		●	○
İzmir			○				●	○	●	○
Konya						●			●	
Paris						●	●	●	●	
New York			●	●				●		
Londra					●				●	
Tokyo			●		●					

● yerleşmenin kendisi kitapta örnek · ○ ilin bir ilçesi kitapta örnek (Tuzla, Ataşehir, Polatlı, Aliağa, Çeşme, Foça)

Çalışma yaprağı

ÇALIŞMA YAPRAĞI

Aşağıda verilen kavramları kullanarak farklı fonksiyonlara sahip yerleşmeleri karşılaştırmaya yönelik bir metin oluşturup arkadaşlarınızla paylaşınız.

Konum

Yerleşme

Yerleşme Fonksiyonu

Yazarken yardım eden kalıp:

- … ve … yerleşmeleri … konumdadır.
- …'da/de … fonksiyonu öne çıkar, çünkü … .
- …'da/de ise … fonksiyonu öne çıkar, çünkü … .
- İki yerleşmenin fonksiyonları … nedeniyle farklıdır.

Çalışma yaprağı: örnek metin

YAZ

Konum, yerleşme ve yerleşme fonksiyonu kavramlarıyla iki farklı fonksiyonlu yerleşmeyi karşılaştıran kısa bir metin yazın.

Çalışma yaprağı: örnek metin — Örnek cevap

CEVAP

Konum, yerleşme ve yerleşme fonksiyonu kavramlarıyla iki farklı fonksiyonlu yerleşmeyi karşılaştıran kısa bir metin yazın.

Örnek cevap

Zonguldak ve Kemer kıyıda kurulmuş iki yerleşmedir (Görsel 4.9, 4.14). Konumları benzese de fonksiyonları farklıdır. Zonguldak'ın gelişiminde madencilik etkili olmuştur: yer altındaki minerallerin çıkarılması ve işletilmesi yerleşmenin varlığını sürdürmesini sağlar. Antalya'ya bağlı Kemer'de ise turizm öne çıkar: insanlar dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak için buraya gelir. Benzer konumdaki iki yerleşmenin fonksiyonu, sahip oldukları kaynaklara göre farklılaşabilir.

Performans görevi: Sunu Hazırlama

PERFORMANS

Sizlerden yerleşmelerin kuruluş ve gelişiminde etkili olan doğal ve beşerî faktörlere yönelik topladığınız bilgilerle ilgili sunum hazırlamanız beklenmektedir.

Hazırlık 1	Yerleşmelerin kuruluş ve gelişiminde etkili olan doğal ve beşerî faktörlerin yaşadığınız yerleşmeyi nasıl etkilediğine yönelik çalışma sorusu oluşturunuz.
Hazırlık 2	Oluşturduğunuz çalışma sorusuna yönelik bilgi toplayınız. Bu süreçte genel ağ, kütüphane vb. kaynaklardan yararlanabilirsiniz.
Hazırlık 3	Topladığınız bilgileri düzenleyiniz.

11-22 Ocak	Yarıyıl tatili	19. hafta
Hazırlık (ders dışında)	Zorunlu iş yok	Sunu sınıfta, bireysel

Sunum nasıl puanlanacak?

ÖLÇÜTLER

Ölçüt	Başlangıç	Kabul edilebilir	İyi	Çok iyi
Soru sorma (20)	5	10	15	20
Bilgi toplama (20)	5	10	15	20
Bilgileri düzenleme (20)	5	10	15	20
İlişki kurma ve sonuç çıkarma (20)	5	10	15	20
Sunum (20)	5	10	15	20

Toplam 100 puan · öz değerlendirme formu (s. 137) ile birlikte

İyi bir çalışma sorusu nasıl olur?

ÖRNEK SORU

Hazırlığın 1. maddesi için yaşadığın yerleşmeye yönelik bir çalışma sorusu yaz: doğal ve beşerî faktörlerin yerleşmeyi nasıl etkilediğini sorsun.

İyi bir çalışma sorusu nasıl olur? — Örnek cevap

CEVAP

Hazırlığın 1. maddesi için yaşadığın yerleşmeye yönelik bir çalışma sorusu yaz: doğal ve beşerî faktörlerin yerleşmeyi nasıl etkilediğini sorsun.

Örnek cevap

- “Yaşadığım yerleşmenin kurulduğu yerin yer şekilleri ve su kaynakları, yerleşmenin yerinin seçilmesinde nasıl etkili olmuştur?”
- “Ulaşım yolları ve göç, yaşadığım yerleşmenin büyümesini ve fonksiyonlarını nasıl değiştirmiştir?”

İyi soru: bir doğal ya da beşerî faktörü adlandırır, 'nasıl' diye sorar, kaynaktan cevaplanabilir.

Aşağıdaki yerleşme ve fonksiyon eşleştirmelerinden hangisi kitaptaki örneklerle uyumludur?

A) Gölcük (Kocaeli) — askerî

B) Kemer (Antalya) — madencilik

C) Ereğli (Zonguldak) — turizm

D) Söke (Aydın) — yönetim

E) Washington (ABD) — tarım

Bilgimizi Yoklayalım — Cevap

YOKLAMA 6

Aşağıdaki yerleşme ve fonksiyon eşleştirmelerinden hangisi kitaptaki örneklerle uyumludur?

A **Gölcük (Kocaeli) — askerî**

B Kemer (Antalya) — madencilik

C Ereğli (Zonguldak) — turizm

D Söke (Aydın) — yönetim

E Washington (ABD) — tarım

Kitap s. 132: Gölcük askerî fonksiyonuyla öne çıkar. Kemer turizm (s. 132), Ereğli madencilik (s. 130), Söke tarım (s. 130), Washington yönetim (s. 131) örneğidir.

Çıkış Kartı

ÇIKIŞ KARTI

Çıkmadan önce kâğıdına yaz:

1. Yerleşme fonksiyonu ne demektir? Bir örnek yerleşmeyle açıkla.

2. Eskişehir'de hangi fonksiyon hâkimdir, neden?

3. Performans sunun için bir çalışma sorusu yaz.

Bu hafta evde

BU HAFTA EVDE

- Çalışma kâğıdı 7-10. maddeler: 10. maddede sınıfta başladığın metni tamamla.
- Performans hazırlığı (s. 135, 1-3): çalışma sorusu, bilgi toplama, düzenleme — 22 Ocak'a kadar.
- Bilgiyi okul kütüphanesi ve EBA'dan topla; çıktı ya da satın alma gerekmez.
- Gelecek hafta okul temelli planlama: coğrafya ve meslekler.

Kaynaklar ve Haklar

KAYNAKÇA

Ders kitabı. Coğrafya 10. Sınıf Ders Kitabı (Ortaöğretim), 2026-2027 baskısı. **Yazarlar:** Alper Soyatlar, Bülent Akça, Mehmet Ekici, Yıldıray Türkmen. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No 10141 · Ders Kitapları Dizisi No 2174 · ISBN 978-975-11-8921-9. Slaytlardaki “Kitap s. …” etiketleri bu baskının sayfalarıdır.

Öğretim programı ve etkinlikler. Coğrafya dersi öğretim programı (2026 nüshası): Talim ve Terbiye Kurulunun 23.05.2024 tarihli ve 20 sayılı kararıyla kabul edilen, 13.05.2026 tarihli ve 53 sayılı kararıyla güncellenen program.

Haklar ve lisans. Ders kitabından alınan metin, soru ve görsellerin hakları Millî Eğitim Bakanlığına aittir; eğitim ve öğretim amacıyla, kaynak gösterilerek alıntılanmıştır (5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu md. 34). Sunumun tasarımı, ders akışı, etkinlik kurgusu, örnek cevaplar ve öğretmen notları okulapp.org'un özgün katkısıdır; yalnız bu katkılar CC BY 4.0 lisansıyla paylaşılır. Resmî bir Bakanlık materyali değildir.